

BIBLIJSKA POETSKA TRILOGIJA

Pjesma Mojsijeva, Pjesma Kristova i Pjesma Mojsijeva i Kristova (ili pjesma spašenih)

Đurđica Garvanović-Porobija

Đurđica Garvanović-Porobija je magistrirala u oblasti filoloških znanosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Sada predaje na Adventističkom teološkom fakultetu u Maruševcu.

SAŽETAK:
Biblijska poetska trilogija

Biblija je zbirka arhetipova i modela koji su bili i jesu izvorišta novog književnog stvaranja. Jedan takav model je i biblijska poetska trilogija, koju čine tri izrazito značajne pjesme unutar biblijskoga konteksta, srodne međusobno, pjesma Mojsijeva (Pnz 32, 1-43), pjesma Kristova (22. psalam) te pjesma Mojsijeva i Kristova (Otk 15, 3.4). Autorica smatra da je ova trilogija sublimni iskaz svekolikog, i starozavjetnog i novozavjetnog, iskustva što ga čovjek može imati s Bogom, te je stoga arhetip religiozna pjesništva. Komparativna analiza pokazuje da sve tri pjesme sadrže jednu istu temu: Božje spasenje - u Mojsijevoj pjesmi izraelskog naroda, u Kristovoj pjesmi pojedinca, paćenika, te u Mojsijevoj i Kristovoj pjesmi - svekoliko, potpuno spasenje svetaca iz svih naroda, spasenje koje uključuje i sud. Ove tri pjesme srodne su i po svojoj strukturi, koja je - prema mišljenju autorice - peripetijska, jer se dešava neočekivani preokret, koji negativno kretanje preusmjerava u pozitivno. Pritom se afektivne krivulje ovih pjesama najprije duboko spuštaju da bi se u jednom trenutku iznenada započele uzdizati do himničkog i bogoslužbenog raspoloženja. Ovakva je struktura disperzirana unutar cjelovitog biblijskoga teksta i simptomatična gotovo na svim njegovim

razinama: od ulomka do knjiga. Sama je Kristova smrt predočena peripetijskom strukturom - ono što se činilo kao krah posljednjih nada za čovječanstvo - jer ljudi su ubili Boga - postalo je - preokretom - izvor njegova opstanka i budućnosti. Peripetijska struktura premošćuje sumnje o tome je li stanoviti tekst, proturječan u sebi i nepomirljiv, pisao jedan autor ili pak dvojica, kao što je slučaj s 22. psalmom. Upravo izloženi najznačajniji rezultati ove analize mogu pridonijeti uspješnijoj interpretaciji biblijskoga teksta, posebice u oblasti soteriologije.

1. Poezija i religija

Samo se teorijski mogu razlikovati *obavijesna i poetička* funkcija biblijskoga teksta, jer se Biblija kao sveti spis koji sadrži religijska značenja obraća recipijentu ne samo kao intelektualnom već i kao emotivnom, voljnom i spiritualnom biću. Otuda je teološki diskurs ograničeniji, uži i specijalniji od biblijskoga i, ako je riječ o biblijskog teologiji, pronosi biblijska značenja samo na denotativno - intelektualnoj razini.¹

Iz toga što je religijska objava izrečena poetički ne slijedi da je ona poetičkim postupcima ukrašena, kako bi se eventualno svidjela potencijalnom "potrošaču", već da su religija i poezija po nečemu srodne (po čemu, odgovor trebaju dati prvenstveno filozofi, gnoseolozi i ontolozi, te psiholozi). Možda su ih - obje - baš stoga što su srodne racionalisti držali manje vrijednim spoznajnim instrumentom, ignorirajući ih kao da su primjerene čovjeku nižeg razvojnog stupnja.² No prema mnogim piscima - kako tvrde Wellek i Warren - zajednički imenitelj za poeziju i religiju jest - mit.³

S druge strane, poezija služi kao surogat religije kad čovjek religiju izgubi, ali ne zadugo, jer: "Religija predstavlja veću zagonetku, poezija manju. Religijski mit je najšire ozakonjenje

1 Moglo bi se raspravljati o pitanju zašto je Pismo, poruka od Boga, isporučeno verbalnim a ne kojim drugim znakovnim sustavom. Jedan od odgovora možda bi bio taj što samo verbalni jezik ima oba svojstva: i znak kao apstraktni entitet i znak kao konkretnu realizaciju; prema Peirceu i *type* i *token*, *legisign* i *sin sign*.

2 Tako npr. Platon, Hegel, Baumgarten odriču poeziji značajnu spoznajnu vrijednost, dok joj Schelling naprotiv pridaje visoku spoznajnu moć.

3 Mit se obično definira kao sveta priča, kao kolektivna predodžba i predaja u koju se vjeruje. Vidi E. Cassirer, *Philosophie der symbolischen Formen, Das mytische Denken*, 1925; C. LéviStrauss, *Mythologie*, I-IV, 1964-1971. F.W. Shelling, *Philosophie der Mythologie*, 1857. Pritom ne treba previdjeti mitove racionalista, kao što su sretna budućnost čovječanstva koju će čovjek ostvariti uz pomoć tehničkih pomagala i postrojenja, kompjutora i sl.

pjesničke metafore." ⁴ A onda isti autori citiraju riječi Philipa Wheelwrighta u njegovoj polemici s pozitivistima, koji drže da su i religijska i pjesnička istina - izmišljotine, kako upravo 'potrebna perspektiva jest... mitsko - religijska'. Spominju se i drugi autori koji brane ovo stajalište - John Dennis te Arthur Machen.⁵

Ne upuštajući se dublje u ovo pitanje, mogu konstatirati da su spomenuti autori nazrijeli 1) potrebu za reafirmacijom religije i poezije u spoznavanju i 2) svezu između religije i poezije. Upravo s tih pozicija želim predočiti biblijsku poetsku trilogiju koja mi se čini kao supstrat biblijske spoznaje a može rasvijetliti i suodnose između religije i poezije. Usto, jednostavna raščlamba ovih biblijskih pjesama bit će prilog pojašnjenju kriterija pri određivanju što jest a što nije religiozna pjesma, jer niti je religija niti poezija sve što se takvim deklarativno predstavlja. Nalazimo se dakle na izvoru, pred modelom i arhetipom istinske religiozne poezije, ne skrivajući svoje divljenje i štovanje.

A trilogija se sastoji od ovih triju pjesama: pjesme Mojsijeve, zabilježene u knjizi Ponovljeni zakon 32, 1-43 pjesme Kristove, koju čini 22. psalam, te pjesme spašenih - pjesme Mojsijeve i Kristove, zapisane u knjizi Otkrivenje 15, 3.4.

Jedno pitanje koje se u ovom trenutku nadaže svakako jest to smijem li ove tri pjesme, smještene u Bibliji u različitim knjigama, tako pouzdano nazvati trilogijom.⁶ Ima, napokon, i drugih pjesama u Bibliji. Ovaj odabir, dakako, nije proizvoljan. Ove tri pjesme čine trilogiju jer to određuje retrospektivno posljednja, treća pjesma. Njezin prolog priziva prve dvije pjesme, najavljujući je kao sublimnu realizaciju i posljednicu prvih dviju: "Oni pjevaju pjesmu Mojsija, sluge Božjega, i pjesmu Janjeta"

⁴ Vidi Wellek-Warren, *Teorija književnosti* (Beograd: Nolit, 1974), str. 230. 231.

⁵ "U knjizi *Hieroglyphics* (London, 1923) Arthur Machen vešto (mada netehnički i u veoma romantičnoj verziji) brani gledište da religija (to jest mit i obred) sačinjava šire podneblje u kome poezija (to jest simbolika, estetska kontemplacija) jedino može da diše i raste. Fusnota 22 u pogl. "Slika, metafora, simbol, mit", Isto, str. 358.

⁶ Trilogija se u *Rečniku književnih termina* određuje dvojako, u povijesnom i današnjem značenju. "Danas se pod trilogijom podrazumevaju tri dramska ili književna dela (najčešće roman), tematski ili idejno povezana, ali tako da i svako za sebe predstavlja jednu samostalnu celinu." (Rečnik književnih termina, (Beograd: Nolit, 1985) str. 830.

(Otk 15,3). Prve dvije pjesme utječu u treću, no kako - to valja otkriti.

II. Pjesma Mojsijeva

Pjesmu izgovara Mojsije neposredno prije smrti.⁷ Ova kontekstualna činjenica pojačava majestetični intenzitet i cijelu pjesmu čini Mojsijevom oporukom. Pozicija je njena govornika dakle posljednji pogled velikog nacionalnog i religijskog lidera koji je izveo izraelski narod iz egipatskog ropstva i politeizma u slobodu i monoteizam spram Boga - Jahve. Ovaj je pogled prodoran i proniče u prošlost valorizirajući je - što čini povijesnu perspektivu pjesme - a s druge strane on je i vizionarski, proročanski - što je smjernica za budućnost, s interpolacijama njegove sadašnje ili sivevremenske dimenzije (povijesna perspektiva: Pnz 32, 5-30; perspektiva budućnosti: 32, 36-43). Dva usporedna subjekta ove pjesme jesu Bog i narod. Možemo reći da su ovdje prisutni osnovni postulati *jahvizma*, tj. objave o Bogu - Stijeni, koji je vjeran i pravičan, koji ljubi i vodi svoj narod. U njoj simultano govore Mojsije i Bog⁸, dakle čovjek i Bog, što je odlika cjelovita starozavjetna teksta. U njoj se Bog otkriva kroz svoja djela u prošlosti ali istodobno i izravnim obraćanjem: "Vidite sada da ja, ja jesam i da drugoga Boga pored mene nema!" *Ja jesam* ovdje predočuje sebe kao vrhunskog gospodara, s jasnim i oštrim profiliranjem: "Ja usmrćujem i oživljujem; ja udaram i iscjeljujem (i nitko se iz ruke moje ne izbavlja)." (Pnz 32,39) Govornik pak poziva na klicanje Bogu jer je snažan, jer je osvetnik

7 Ovo je unutarnji književni pristup. Nas ne zanima ni vrijeme nastanka pjesme ni pitanje autorstva. O tomu *The Interpreter's Bible* piše: "We have no way of knowing precisely when the psalm was composed. While it is placed here in the mouth of Moses, its contents indicate that it is an interpretation and application of Mosaic theology rather than a composition written by him..." i "Scholars have given a variety of dates for the poem... It would have been written any time between the period of Elijah in the ninth century and that of Ezekiel in the sixth. An important argument against an exilic or postexilic date is the fact that the psalm contains no threat or knowledge of the Exile; an essential element, in both Assyrian and Babylonian policy toward defeated enemies, and one which is central in the prophets of that time..." (*The Interpreter's Bible, Deuteronomy*, vol I, [New York: Abingdon Press] str. 517)

8 Unutarnji subjekt, govornik, tj. unutarnje "ja" simultano se u pjesmi smjenjuje, premda je "ja" koje se odnosi na Mojsija u prvome planu, snažnije i dominantnije zvuči *Ja jesam*.

tj. sudac i jer će očistiti svoj narod od grijeha tj. jer je Spasitelj. On je Otac, Višnji, i On je savršen.

Narod - drugi subjekt - antitetički je suprotstavljen Bogu. Dok je Jahve vjeran, narod je nevjeran, dok je on Otac bez zloće, oni su "nakaze sinovske", narod glup i bezuman. Nema nacionalne euforije, nema nikakve religioznosti, velike vjere ili kulture kojom bi se izraelski narod mogao pohvaliti. Nema folklorističnog uljepšavanja duhovnog stanja - kao odgovor na Božju ljubav i dobrotu narod odbacuje Boga, njegova je reakcija paradoksalna: "Odbacio je Boga koji ga stvorio i prezreo Stijenu svog spasenja." (Novozavjetne su konotacije, dakako, jasne.) Božji je pak odgovor na ovo odbacivanje - logičan i pravedan: "Vidje to Jahve, i ... odbaci sinove svoje i kćeri."

Tako odbačen, narod postaje žrtvom svog neprijatelja - što je povijesna priča Izraelaca, posebice u budućnosti (iz aspekta pjesme) kad je odveden u babilonsko sužanjstvo. I bili bi "u prah smrvljeni" da nije peripetije⁹, preokreta izrečenog stihovima: "Ali se bojah ruga dušmaskoga" (32,17) iz govora Jahve i "Al' stijena im nije poput naše Stijene" (32,31) iz govora Moj-sijeva.

Nakon ove peripetije nešto suštinsko i značajno se mijenja. Iza ponora pravična uništenja, snažni impulsi pozitivna kretanja prema gore pokreću se ne nikakvom zaslugom naroda, već Božjim rješenjem: "Pravdu će Jahve dati svome puku, sažalit se nad slugama svojim." (32,26) Tako ova krivulja suodnosa između dvaju subjekata ove pjesme koja se spušta depresivno sve niže nakon iznenadne, neočekivane peripetije uzlazi i završava intonativno i značenjski u himničkom raspoloženju. Zbog značenja što ga peripetija u ovoj pjesmi zauzima - i to pozitivna peripetija - njezinu bih strukturu nazvala *peripetij-skom*, a strukturalne bi se jedinice semantički mogle odrediti na sljedeći način:

1) Invokacija - zaziv svjedoka i njegova nauka o Bogu i himne njemu u čast (32, 1-3)

2) Prosvjećivanje nerazumna naroda upućivanjem na djela Božja u prošlosti i slikovno evociranje Božje ljubavi (32, 4-14)

⁹ Prema Aristotelu, peripetija ili preokret "jeste okretanje radnje u protivno od onoga što se namjerava." Vidi Aristotel, *O pesničkoj umetnosti*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Bgd 1988, str. 61. U širem smislu, peripetija se može shvatiti kao svaki preokret zbivanja unutar nekog književnog djela koji iznevjeruje očekivani slijed događaja.

3) Izrael odbacuje Boga i priklanja se "zlodusima" (32, 15-18).

4) Jahve sakriva lice od svoga naroda i gori pravednim gnjevom predajući svoj narod u ruke njihova neprijatelja (32, 19-27).

5) *Peripetija*: Božji se naum o istrebljenju svog naroda mijenja zbog pogrešne interpretacije koju bi mogao imati neprijateljski narod (32,27-38).

6) Izravna objava Boga kao Spasitelja i Suca (32, 39-42)

7) Himnički poziv na proslavljanje Boga upućen svim pucima (32,43).

Uz ove strukturalne jedinice, prilažem samo neke od mogućih brojnih opservacija:

1. Razlikujući se od antičkih invokacija i apostrofa kojima pjesnik zaziva muze da mu podare potrebnu inspiraciju, pa i od humanističko-kršćanskih kao što je Marulićeva na početku Judite, kojom se priziva Bog, ova je invokacija upućena nebesima i zemlji, što je aluzija na sam *početak* ne samo ovoga svijeta kad Bog stvori 'nebo i zemlju' već i na početak biblijskoga diskursa. Nebesa i zemlja pozvani su da budu slušači riječi ove pjesme, te što god oni značili - sinegdohu koja upućuje na stanovnike neba i zemlje ili pak personifikaciju kojom se nebo i zemlja antropomorfiziraju - ovi entiteti ističu širinu i važnost koju govornik pridaje svojim riječima i poruci što je one sadrže.

Bilo bi - svakako - zanimljivo usporediti biblijske apostrofe¹⁰, no jedna od njih je po mom sudu izuzetno potresna a izgovorit će je - prema Otkrivenju - svjetovni moćnici jednako kao i robovi, svi Božji neprijatelji - obraćajući se gorama i pećinama: "Padnite na nas i sakrijte nas od lica onoga koji sjedi na prijestolju..."

2. Obraćanje narodu s ciljem prosvjećivanja i poduke svakako otkriva značajke didaktične poezije. I sam tzv. 3+3 metar svojstven za didaktičnu poeziju pridonosi ovom zaključku.¹¹

10 Ovdje se radi istodobno i o apostrofi (jer "nebo i zemlja" nisu prirodni sugovornici) i o invokaciji (jer se ovaj priziv nalazi na mjestu na kojemu se invokacija obično nalazi).

11 Paralelizam se ne ograničuje samo na misao već se ostvaruje i rečeničnim akcentom. U ovom slučaju 3+3 metar u prijevodu bi se mogao označiti ovako: "Slušajte nebésa, govorit ću i zemljá nek čúje moja ústa."

No dok usklične rečenice i retorička pitanja (*Tako li uzvraćaš Jahvi, narode glupi i bezumni! Nije li on Otac tvoj, Stvoritelj, koji te sazdao, po kom postojiš?*) te učestali imperativi (*Spomeni se... Promotri... Oca svoga pitaj... pitaj starije*) odgovaraju našem ponešto negativističkom poimanju didaktike, slikovni elementi, također frekventni, nadilaze ovo poimanje i cjelovito ustrojstvo prenose u okvir "prave" poezije koja nema ogoljelu pragmatičku svrhu ("On je stijena", "poput orla", "on krila širi", "nosi na svojim perima", "salo žitnih bubrega", "pjenušava krv grožđa").

3. Iracionalno i apsurdno odbacivanje Boga, Oca i Stijene, iz obijesti što je potekla iz obilja neshvatljiva je, ne da se protumačiti, jer "nas dobrota Božja u pokajanje vodi". (Rim 2,4) No ovaj "glupi i bezumni" narod predao se "zlodusima" i u tom demonizmu uživa. Govornik poraznu činjenicu o zaboravu i nerazboru ovog naroda predočuje usklikom čuđenja, koji potencira paralelizam ("Odnemaruješ Stijenu što te na svijet daje, ne sjećaš se više Boga koji te rodi.") Krivulja moralnog pada izraelskog naroda duboko se spušta, taj narod ne gleda niti u svoju povijest, ne cijeneći svoju baštinu, niti u svoju budućnost, koja bez Boga vodi u ponor, u konačno istrebljenje i smrt. Ulomak započinje ironijom ("Jeo je Jahve i nasitio se, ugojio se Ješurun pa se uzritao. Udebljao si se, utovio, usalio.") I ovaj se negativni afektivni naboj razvija također izborom riječi (odbaciti, prezreti, tuđi bozi, ljubomorani, razjariti, gnusobe, zlodusi...).

4. Slijedi vizionarski, proročanski opis Božjega suda i pravednoga gnjeva. Iz moralne depresije proistječe fizička smrt. Euforične izjave i prokletstva svjedoče o naglašenoj emotivnosti. No poraba glagolskih vremena je i apsolutna i relativna, iz čega može proisteći zaključak da je cijeli ulomak hipotetičan i u relacijskoj svezi sa stanovitim čimbenicima. ("Vidje to Jahve, i u gnjevu svojem odbaci sinove i kéeri. Lice ću im svoje sakriti, reče, i vidjet ću što će biti od njih.") S aspekta današnjeg čitatelja, ovaj futur I. označuje zbivanje koje se moglo desiti i u prošlosti, i desilo se za vrijeme babilonskog sužanjstva. S druge strane, sa stajališta Jahve ovaj isti futur ("lice ću im svoje sakriti") uspoređan je sa zbivanjem što je izrečeno aoristom - "vidje" i "odbaci".) Važno je konstatirati da se tu nalazi točka najdublje afektivne

depresije, jer posljedice narodnog bezumlja poniru "do dubina šeolskih".

5. Adverzativnim "ali" započinje preokret, pouzdani i polagani uspon s najniže točke. U suodnos s Bogom uključuju se i drugi narodi. Oni bi mogli pogrešno interpretirati svoju pobjedu nad Izraelom. Stoga počinje Božje spasenje - dana pravda ("Pravdu će Jahve dati svome puku") i milosrđe ("sažalit se nad slugama svojim"). Ova dva entiteta, teologijski definirana vrlo iscrpno, začudan su generator novih impulsa u kretanju prema gore.

6. Dvojaka, naoko ambivalentna, Božja narav ("Ja usmjeravam i oživljujem, ja udaram i iscjeljujem"), potencirana paralelizmom i kontrastom, objavljuje se u pjesmi bjelodano, jasno i određeno. Bog je sudac ali On je i spasitelj.

7. Himnički završetak pjesme vrhunski je rezultat Božjeg djelovanja i kao suca i kao spasitelja. Himna je literarno oblikovana i sastoji se od dvije katrene, od kojih prva sadrži dvostruki paralelizam s anaforom "Kličite" u prvom i trećem stihu. Pritom se kompozicijska zaokruženost cijele pjesme može potvrditi ponavljanjem elemenata s početka ("o nebesa"), zazivom izrečenim vokativom, s diferenciranim - ovaj put - licima kojima se poziv upućuje (sinovi Božji, puci, poslanici Jahvini).

1. Slušajte nebesa, sad ću govoriti;
čuj, zemljo, riječi usta mojih!
2. Nek mi nauk daždi poput kiše,
kao rosa neka riječ moja pada,
kao kišica po mladoj zeleni,
kao pljusak po travi velikoj!
3. Jer, Jahvino ću ime uznositi,
a vi Boga našeg veličajte!
4. On je Stijena, djelo mu je savršeno,
jer pravi su svi njegovi putovi.
5. Oni mu se iznevjeriše -
nisu mu sinovi, već nakaze sinovske,
porod izopačen i prepreden.
6. Tako li uzvrćaš Jahvi,
narode glupi i bezumni!
Nije li on Otac tvoj, Stvoritelj,
koji te sazdao, po kom postojiš?
7. Spomeni se dana pradavnih,

- promotri godine od vijeka do vijeka.
8. Kad je Višnji baštinu dijelio narodima,
kad je razmještao sinove čovječje,
odredi im međe po broju Božjih sinova:
9. tad Jahvu njegov narod zapade,
Jakov bi njegova baština.
10. U zemlji stepskoj on ga je našao,
u pustinjskoj jezivoj pustoši.
Obujmio ga, gajio ga
i čuvao ko zjenu oka svoga.
11. Poput orla što bdi nad gnijezdom,
nad svojim orličima lebdeći,
tako on krila širi, uzima ga,
pa ga na svojim nosi perima.
12. Jahve sam njega je vodio,
tuđeg boga s njim ne bijaše.
13. Povede ga po visočjima zemlje,
nahrani ga plodovima poljskim,
dade mu meda iz pećine,
i ulja iz tvrde stijene;
14. kravljeg masla i ovčjeg mlijeka
s pretilinom jaganjaca,
ovnova bašanskih i jaraca,
sa žitom poput sala bubrežnoga,
i napoji ga pjenušavom krvlju grožđa.
15. Jeo je Jakov i nasitio se,
ugojio se Ješurun pa se uzritao.
Udebljao si se, utovio, usalio.
Odbacio je Boga koji ga stvori
i prezreo Stijenu svog spasenja.
16. Tuđim bozima učiniše ga ljubomornim,
razjariše ga svojim gnusobama.
17. Žrtvovahu zlodusima koji Bog nisu,
bogovima kojih ne poznavahu prije,
došljacima koji stigoše nedavno
i koje oci njihovi ne štovahu.
18. Odnemaruješ Stijenu što te na svijet dade
ne sječaš se više Boga koji te rodi!
19. Vidje to Jahve, i u gnjevu svojem
odbaci sinove svoje i kćeri.
20. Lice ću im svoje sakriti, reče,
i vidjet ću što će biti od njih.
Jer izopačeno je to koljeno,
sinovi u kojima vjernosti nema.
21. Ništavnim me bogom na ljubomor potakoše,
razdražiše me ništavilima svojim,

- i ja ću njih ljubomornim učinit,
pukom ništavnim,
razdražit ću ih glupim nekim narodom!
22. Da, moga grjeva požar je usplamtio,
i gorjet će do dubina šeolskih;
proždrijet ću zemlju i sve što ona rađa,
sažeći joj brda do temelja.
23. Sve nevolje na njih ću svaliti,
na njih ću svoje istrošiti strijele.
24. Od gladi će umirati,
ognjica i pošast njih će trovati.
Poslat ću na njih zub zvjerinji
i otrov zmija što prahom gamižu.
25. Vani će mač zatirati djecu,
a strava će vladati unutra.
Ginut će jednako momak i djevojka,
dojenče i starac sjedokos.
26. Rekoh: U prah ću ih smrviti,
zbrisati im spomen izmed ljudi.
27. Ali se bojah ruga dušmanskoga:
mogli bi im prevarit se protivnici,
pa da kažu: "Pobjeda je naša,
nije to Jahvina izvela ruka."
28. Jer narod je to bez znanja,
oštroumlja u njih nema.
29. Da su mudri već bi se i dosjetili,
razabrali što ih očekuje.
30. Kako da jedan tisuću u bijeg nagna,
i deset tisuća da dvojica gone,
da ih Stijena njina nije prodala,
da ih Jahve nije izručio?
31. Al' stijena im nije poput naše Stijene;
osuđeni su naši neprijatelji.
32. Jer trs je njihov od sodomskog trsa
i od vinograda gomorskih;
grožđe im je grožđe otrovno,
grozdovi im grozdovi gorčine;
33. njihovo je vino otrov zmijski,
žestok jed otrovnice ljute.
34. Al' nije li on u mene poput dragulja,
zapečaćen u mojim riznicama?
35. Moja je odmazda i nagrada
u vrijeme kad im noga posrne.
Jer blizu je dan njihove propasti,
udes njihov brzo im se bliži!
36. (Sudit će Jahve svome puku,

sažalit se nad slugama svojim.)
Vidjet će da im gine snaga,
da je i robu i slobodnu kraj.
37. Tad će reći: Ta gdje su bozi njihovi,
gdje stijena kojom se zaklanjahu?
38. Oni što su jeli salo njihovih klanica
i pili vino njihovih ljevanica?
Neka se dignu i neka vam pomognu,
nek vam budu zaklonište!
39. Vidite sada da jedini ja jesam,
i da drugog Boga pored mene nema!
Ja usmrćujem i oživljujem;
ja udaram i iscjeljujem
(i nitko se iz moje ruke ne izbavlja).
40. Da, svoju ruku ja dižem prema nebu
i kažem: Ne bio ja živ vječito
41. ako naoštrivši mač svoj blistavi
ne uzmem sud u svoje ruke
da svojim odmazdim dušmanima,
da naplatim onima koji mene mrze.
42. Strijele svoje opojit će krvlju
i mač moj najest će se mesa,
krvi ubijenih i zarobljenih,
glava dušmanskih vrhovnika.
43. Klićite, o nebesa, s njime,
obožavajte ga, sinovi Božji!
Klićite, puci, s njegovim narodom,
uznosite snagu njegovu, poslanici Jahvini.
Jer će krv slugu svojih osvetiti,
istom mjerom vratit dušmanima,
naplatit će od onih koji njega mrze,
očistit od grijeha zemlju svog naroda. (*Pnz 32,1-43*)

III. Pjesma Kristova

Pjesma Kristova, tj. Psalam 22, započinje poznatim Kristovim uzvikom s križa, što - dakako - nije jedini korelativni element ovog psalma s Kristovom patnjom i Njegovim krajnjim slavljem. ("Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?") Psalam 22. je očito retrospektivno nazvan Kristovim, jer ga je Krist prepoznao kao takvog, u njegovoj proročanskoj dimenziji.

Ovaj psalam interpretatori dijele na dva dijela koja se sama već intonativno tako raslojavaju. Prvi dio (1-22) tematizira muku osamljenog čovjeka koji ima prekinute relacije i s Bogom i s

drugim čovjekom i ne zna uzrok tomu, a drugi (23-31) - hvalu tog istog patnika (koji to više nije) upućenu Bogu za uslišenu molitvu i spasenje.

Većina interpretatora nije uspjela pomiriti ova dva suprotna dijela, dva raspoloženja, jedan molbeni drugi himnički, drukčije no postavljajući famozno pitanje o autorstvu, te je prema njima prvi dio pisao jedan a drugi dio drugi autor. Neki su ipak premostili ovo "napuknuće" držeći da je prvi dio preludij u drugi (Schmidt) ili pak da se himna očekuje jer je molitva psalmista uslišena (Gunkel).¹²

Prepoznamo li početak drugoga dijela (r. 23.) kao peripetij-sku točku na kojoj se dešava preokret iniciran Božjom intervencijom, pa kao takav i neobjašnjiv, začudan, neočekivan, prepoznamo li jednu od temeljnih poetskih struktura na ovome dijelu, pitanje autorstva bit će nepotrebno i suvišno.

Iz dubina očaja što ga čovjek odbačen od svijeta može proživjeti, dehumaniziran do crva ("A ja, crv sam, a ne čovjek"), okružen zlikovcima što su metaforizirani u obličje životinja ("junci mnogobrojni", "bašanski bikovi", "čopor pasa", "ralje lavlje", "rogovi bivolji"), bolestan do smrti ("u prah smrtni bacio si me"), taj se isti čovjek iznenada, nakon čudesnog preokreta nalazi u poziciji pjevača i kazivača himni, nakon adverbzativnoga "a sada". Sve što se zbivalo u vrijeme patnje prošlo je (premda u prvom dijelu nalazimo frekventno historijski prezent). Ono što je prije molitve i prije preokreta bilo i ono što je "a sada" kontrastno je, kvalitativno drukčije, neusporedivo, jer napokon takvo i mora biti ako je u pitanju Božje spasenje.

Motivi za himničko proslavljanje Boga i ovaj su put, kao i u pjesmi Mojsijevoj Božje spasenje ("Jer nije prezreo ni zaboravio muku jadnika, kad ga je zazvao, on ga je čuo.") i Božja pravda ("o njegovoj pravdi naviještati narodu budućem"). S jedne strane Bog kao sudac i s druge Bog kao spasitelj, onaj koji "usmrćuje" i onaj koji "oživljuje", jedno i drugo motivi su himne koja - kao i u Mojsijevoj pjesmi - poprima univerzalnu dimenziju, uključujući

12 "Schmidt holds that the psalmist relates the bitterness of his affliction as a prelude to his hymn of thanksgiving. Gunkel, on the other hand, thinks that the hymn is really anticipatory, being inspired by the psalmist's sudden conviction that his prayer is to be answered." - *The Interpreter's Bible*, vol IV, str. 115-123.

ne samo uslišena psalmista niti samo izraelski narod već "sve krajeve zemlje" i "obitelji pogana". Izraziti osobni ton ove pjesme od uzvika: "Bože *moj*, Bože *moj*" na kraju će zazvučati u višeglasju mnogih. Ova osobnost u relaciji između čovjeka i Boga, što je ujedno i samosvojnost, često je istaknuta posvojnomo zamjenicom *moj* i značajan je element ne samo ove pjesme već i cjelovitog biblijskog teksta.

Iz lavovske jame, također depresivne točke - jedne od najdepresivnijih točaka i položaja u kojima se čovjek može naći, Danijel dovikuje kralju Dariju: "O kralju, živ bio dovijeka! *Moj* je *Bog* poslao svog Anđela..."

Toma se, Isusov učenik, iz depresije prouzročene sumnjom uzdiže uzvikujući: "Gospodin *moj* i *Bog moj*!"

Primjeri bi se mogli nizati. No, drugi put se ova osobnost ističe posvojnimo pridjevom što je nastao od osobnog imena, te je cijela Biblija snažno osobno intonirana. *Bog* se objavljuje učestalo kao "Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakovljev...", a u Dekalogu također na osoban način ličnim posvojnimo zamjenicama ("Ja sam Jahve, *Bog tvoj*" u prvoj zapovijedi; "Ja, Jahve, *Bog tvoj* u drugoj; "Jahve, *Boga svoga*" u trećoj; "Jahvi, *Bogu tvojemu*" u četvrtoj, "Jahve, *Bog tvoj* u petoj). Stoga mi dopustite da niz "Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakovljev..." ne smatram završenim, već otvorenim za nove objave, koji se dakle može nastaviti kao "Bog Danielov" (spasio ga iz lavovske jame) "Bog Josipov" (spasio ga iz čatrnje u koju su ga bacila braća), "Bog Jeremijin" (spasio ga iz tamnice i čatrnje kraljevića Malkije) - zapovjednik tjelesne straže obraća se Jeremiji riječima: "Jahve, *Bog tvoj*...", "*Bog Kristov*" (uskrsnuo ga iz groba) - Krist kaže: "Sve mi je predao *Otac moj*", *Bog Tomin*, *Bog apostola Pavla*, *Bog*... Đurđičin (što je moje osobno ime). Ovaj preokret što je nastao Božjom intervencijom na osobnoj razini, pretvara jadnika u slavjenika, uništena u oživljena.

Na kraju zamijetimo da obje pjesme, i Mojsijeva i Kristova (tj. psalmiste), imaju peripetijsku strukturu, koja iz depresivne dimenzije nakon neočekivana preokreta ulazi u himnički i bogoslužbeni diskurs. Jedna oličuje spasenje nacije, što je starozavjetno iskustvo, druga spasenje pojedinca, što je poruka novoga zavjeta, u teologijskom više nego u biblijsko-tekstualnom

smislu. One su dakle sugestibilan sažetak svekolikog iskustva čovjeka s Bogom.

2. Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?
Daleko si od ridanja moga.
3. Bože moj, vičem danju, al' ne odvrćaš;
noću vapijem i nema mi počinka.
4. A ipak, ti u Svetišću prebivaš,
Nado Izraelova!
5. U tebe se očevi naši uzdaše,
uzdaše se, i ti ih izbavi;
6. k tebi su vikali i spasavali se,
u tebe se uzdali, i postidjeli se nisu.
7. A ja, crv sam, a ne čovjek,
ruglo ljudi i naroda prezir.
8. Koji me vide, podruguju se meni,
razvlače usne, mašu glavom:
9. "U Jahvu se on uzda, neka ga sad izbavi,
neka ga spasi ako mu omilje!"
10. Iz krila majčina ti si me izveo,
mir mi dao na grudima majke.
11. Tebi sam predan iz materine utrobe,
od krila majčina ti si Bog moj.
12. Ne udaljuj se od mene, blizu je nevolja,
a nikog nema da mi pomogne.
13. Opkoliše me junci mnogobrojni,
bašanski bikovi okružiše mene.
14. Ždrijela svoja razvaljuju na me
ko lav koji plijen kida i riče.
15. Kao voda razlih se,
sve mi se kosti rasuše;
srce mi posta poput voska,
topi se u grudima mojim.
16. Grlo je moje kao crijep suho,
i moj se jezik uz nepce slijepi:
u prah smrtni bacio si mene.
17. Opkolio me čopor pasa,
rulje me zločinačke okružile.
Probodoše mi ruke i noge,
18. sve kosti svoje prebrojiti mogu,
a oni me gledaju i zure na me.
19. Haljine moje dijele među sobom
i kocku bacaju za odjeću moju.
20. Ali ti, o Jahve, daleko mi ne budi;
snago moja, pohiti mi u pomoć!

21. Dušu moju istrгни maču,
iz šapa pasjih život moj.
22. Spasi me iz ralja lavljih,
i jednu mi dušu od rogova bivoljih!
23. A sada, braći ću svojoj naviještati ime tvoje,
hvalit ću te usred zбора.
24. "Koji se bojite Jahve, hvalite njega!
Svi od roda Jakovljeva, slavite njega!
Svi potomci Izraelovi, njega se bojte!
25. Jer nije prezreo ni zaboravio muku jadnika,
i nije sakrio lice svoje od njega;
kad ga je zazvao, on ga je čuo."
26. Zato ću te hvaliti u zboru veliku,
pred vjernicima tvojim izvršiti zavjete.
27. Siromasi će jesti i nasititi će se,
hvaliti će Jahvu koji traže njega:
nek živi srce vaše do vijeka!
28. Spomenut će se i Jahvi se vratiti
svi krajevi zemlje;
pred njim će nice pasti
sve obitelji pogana.
29. Jer Jahvino je kraljevstvo,
on je vladar pucima.
30. Njemu će se jedinom klanjati svi koji snivaju u zemlji,
pred njim se sagnuti svi koji u prah silaze.
I moja će duša za njega živjeti,
31. njemu će služiti potomstvo moje.
O Jahvi će se pripovijedati (32) slijedećem koljenu,
o njegovoj pravdi naviještati narodu budućem:
"Ovo učini Jahve!" (Ps 22)

IV. Pjesma Mojsijeva i Kristova (pjesma spašenih)

Pjesma spašenih nosi dvostruku najavu: "Oni pjevaju pjesmu Mojsija, sluge Božjega, i pjesmu Janjeta." Ne smatram da su to dvije pjesme, kao što je o tome bilo spora¹³, i na taj način promišljati čini mi se marginalnim. Ovo je treća, autentična

13 Vidi George Eldon Ladd, a Commentary on the Revelation of John, str. 205: "Exegetes debate whether this means that the victors sing one song or two. Grammatically the language might seem to suggest two songs one of Moses, and one of the Lamb. Contextually the idea is that the victors sing a song of triumph which both the saints of the Old Testament and the New Testament knew how to sing, because both sang of the deliverances of the one God." (G. E. Ladd *Commentary on the Revelation of John*, [Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 1979])

pjesma - ne pjevaju je ni Mojsije ni Krist, već spašeni ljudi na staklenome moru. Ona je adekvatno naslovljena jer se oslanja na svoje dvije prethodnice, iz njih proistječe i njihov je zajednički završetak, posljedica i vrhunac.

Čak nije osobito sporno ni to koja od dviju Mojsijevih pjesama - ona zabilježena u Izlasku 15 ili u Ponovljenom zakonu 32 (koju sam ja preferirala) - može biti zaleđe ove pjesme spašenih. I jedna i druga Mojsijeva pjesma govore o istome: o spasenju, o preokretu što je nastao Božjom intervencijom.¹⁴

Ova je pjesma, kako zamjećuje i upravo spomenuti autor, himna sastavljena od sinonimnog paralelizma, retoričkog pitanja, i na kraju, od triju uzročnih rečenica (što u Bibliji "Stvarnost" nije slučaj). Ona je nastala kao rezultat peripetije o kojoj saznajemo iz konteksta - naime, himna je svetih koji su se borili sa "Zvijeri, njezinim kipom i brojem njezina imena" (15, 2), i dugo bili gubitnici, "do same smrti". Oni hvale Boga zbog Njegove pravde i svetosti, oni ga priznaju kao vrhunskog Gospodara, jer je "pokazao svoja pravedna djela", koja opet ujedinjuju i spasenje i sud.

Opet je ovo bogoslužbeno obraćanje Bogu osobno, blisko, u "Ti" -formi, vrlo emotivno, s pozitivnim nabojem, ono je kratko, s kristalno čistim porukama, ono je pojmovno a ne slikovno, jer se dešava u intelektualno nepomućenom ozračju Neba, rasterećeno i od didaktike i od patnje, čisto, slobodno, lako...

Ova peripetijska struktura prepoznatljiva je i na planu cijele knjige Otkrivenje, koja se jasno razlučuje na dva dijela¹⁵, onaj koji je depresivan za Božje svece (otprilike do 14. poglavlja) i onaj koji je uzlazan. Na "šavu" se dešava dvostruka peripetija istodobno - pozitivna za vjerne, negativna za bezbožnike i sile zla.

2. Tada spazih nešto kao stakleno more pomiješano s vatrom i pobjednike Zvijeri, njezina kipa i broja njezina imena, gdje stoje na staklenom moru s citrama Božjim.

3. "Oni pjevahu pjesmu Mojsija, sluge Božjega" i pjesmu Janjeta:

14 Vidi Robert H. Mounce, *The Book of Revelation* (Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 1979) str. 287.

15 Vidi Kenneth A. Strand, "Foundational Principles of Interpretation", u *Symposium on Revelation, introductory and exegetical studies*, Book 1, ed. F.B. Hoolbruck (Silver Spring: Biblical Research Institute, 1992)

"Velika su i divna tvoja djela, Gospodaru, Bože Svemogućil
Pravedni su i ispravni tvoji putovi, Kralju naroda!
4. Tko da te, Gospodaru, ne poštuje i tvoje ime ne slavi?
Ti si, naime jedini svet;
da, svi će narodi doći i pokloniti se pred tobom,
jer si pokazao svoje pravedna djela."

Na kraju, jasno je da biblijska poetska trilogija sastavljena od triju pjesama - pjesme Mojsijeve, pjesme Kristove i pjesme Mojsijeve i Kristove (tj. pjesme spašenih) sažima cjelovito, starozavjetno i novozavjetno, nacionalno, osobno i univerzalno iskustvo čovjeka s Bogom i supstrat je svekolike temeljne biblijske poruke. Njezina je struktura peripetijska, pri čemu afektivno depresivna krivulja neočekivano uzlazi i kreće se prema pozitivnome polu, tj. prema himničkome vrhuncu. Peripetijska se struktura može odčitati na planu cijelih knjiga (kao što je npr. Otkrivenje) ili pak ulomaka, opisa događaja i poglavlja, unutar književnih oblika u biblijskome tekstu (npr. izlazak Daniela iz lavovske jame, Kristova smrt preokreće se u život, Josipov put u Egipat preokreće se u spas od gladi). Peripetijskom strukturom preovlađujemo i činimo nesuvislim pitanje o autorstvu takvih tekstova u Bibliji koji su intonativno i značenjski suprotni po sebi i radi toga raspolučeni - kao što je slučaj s 22. psalmom. Peripetijska struktura, uz to, ispomaže razumijevanje temeljne biblijske poruke, može dakle biti značajna podrška interpretaciji biblijskog teksta, poglavito soteriološkoj.

SUMMARY Biblical Poetic Trilogy

The Bible is a collection of archetypes and models which were and are resources of the new literary creations. One of such models is the biblical poetic trilogy, which consists of three significant poems - the poem of Moses (Deuteronomy 32:1-43), the poem of Christ (Psalm 22), and the poem of Moses and Christ (Revelation 15:3.4). Authoress holds that this trilogy is sublime expression of Old Testamental and New Testamental experience. In this trilogy she sees an archetype of religious poetry. These three poems possess the same structure, which is primarily peripetial. This structure is dispersed through the whole biblical text and may be helpful for the soteriological interpretation.